

ПАМ'ЯТІ АНАТОЛІЯ ЯКОВИЧА РАДЗІВІЛЛА

З глибоким сумом наукова і геологічна громадськість дізналася про те, що на 79-му році життя 6 січня 2013 р. відійшов у вічність знаний вчений, доктор геолого-мінералогічних наук, професор Анатолій Якович Радзівілл. Серед своїх колег він виділявся широтою не лише професійним, але й світоглядним інтересів, був надзвичайно цікавим співрозмовником та оригінальним мислителем.

Анатолій Якович народився 30 серпня 1934 р. у с. Кузьмина Гребля колишнього Ладжинського (нині Уманського) району Черкаської області в сім'ї вчителя.

Дитинство накладає на усіх важливий відбиток на все подальше життя; не був винятком у цьому і малий Анатолій. Мальовнича природа Черкащини, рясно оповита багатющими історичними подіями та легендами козацької доби, освячена постаттю великого Кобзаря, заклала в душі хлопця любов до рідного краю та глибоку зацікавленість до минулого.

Після закінчення середньої школи із срібною медаллю А. Я. Радзівілл у 1951 р. вступив на геологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчив у 1956 р. Там він слухав лекції видатних геологів – Володимира Бондарчука, Ольгерда Ейнора, Тетяни Агафонові, Михайла Ключнікова та ін. Окрім того, захоплювався класичною та вільною боротьбою, займався кінним спортом. На треть-

ому курсі університету почалася спеціалізація. А. Я. Радзівілл віддав перевагу геології каустобіолітів. І хоча на п'ятому курсі ця спеціалізація була відмінена і Анатолій Якович закінчив університет за іншою ("Геологічна зйомка і пошуки родовищ корисних копалин" за фахом "Інженер-геолог"), його зацікавленість "органікою" залишилася на все подальше життя.

Після закінчення Київського університету А. Я. Радзівілл 12 років працював на Крайньому Північному Сході колишнього СРСР у геологозйомочних, пошукових та тематичних експедиціях. Протягом 1956–1961 рр. він послідовно обіймав посади техника-геолога та інженера-геолога, начальника низки геологічних партій. Спочатку жив у сел. Сеймчан, що на р. Сеймчанка Магаданської області Російської Федерації, а з 1962 р. – у с.м.т. Білібіно нині Чукотського національного округу. Вже на другий рік після від'їзду з Києва (з кінця 1957 – початку 1958 рр.) він став начальником геологічної партії, зробивши стрімку професійну кар'єру. Це були екстремальні умови: тундра і тайга, комарі і мошка, вічна мерзлота, люті морози та коротке, але яскраве північне літо, коли працювали по 15–16 годин і більше на світлову добу.

Протягом 1963–1968 рр. А.Я. Радзівілл працював начальником геологічних і тематичних партій Північно-Східного управління Мінгео колишньої РРФСР у с.м.т. Білібіно Магаданської області. Брав активну участь у відкритті мінералогічних багатств Охотсько-Чукотського вулканічного поясу. Широкий діапазон наукових досліджень у пошуках найбільш суттєвих природних геологічних явищ дозволив йому виявити нові типи тектонічних структур, встановити взаємозв'язки між ними, оцінити їх перспективність на різні види корисних копалин (насамперед на золото). Чукотка і Колима стали справжньою життєвою школою та професійним підґрунтям майбутнього наукового доробку вченого. Його ім'я назавжди вписано в історію геологічних досліджень цього регіону, потрапивши до альбому "Охотско-Колымский край. 70 лет геологического поиска" (Магадан, 1998 р.), поряд з тими, хто зробив в його вивчення та освоєння вагомий особистий внесок. Серед них багато геологів, випускників українських вишів (зокрема, Київського та Харківського університетів) і технікумів. Так, разом з Анатолієм Радзівіллом у тих краях працювали його рідний брат Віктор Радзівілл, Ростислав Фурдуй, Анатолій Житець-

кий, Юрій Довгаль, Антон Афіцький, Галина Грищенко, Олена Забродська, Юрій Педанюк, Володимир Альонкін та ін. За його спогадами, в той час на Колимі і Чукотці працювало багато фахівців-українців. Так, серед авторитетних геологів випускників Київського університету були більш старші, які працювали ще при "Дальстрой", – Вацлав Куликовський, Ігор Скаржинський, Анатолій Савченко, а також Харківського університету – Салат Абаєв та Олександр Шпетний. В тих краях геологи були першопрохідцями та справжніми професіоналами, лідерами своїх колективів, людьми впевненими і відповідальними. Їх родини були культурним осередком поселень цих теренів, збирали книги, формували сімейні бібліотеки, передплачували авторитетні літературні видання, в тому числі й українські ("Огонек", "Новый мир", "Всесвіт", "Перець" та ін.).

Відпрацювавши на Сході понад 12 років, Анатолій Якович приїхав на Батьківщину. В Черкасах, він став працювати в організації "Дніпропромбуд", яка виконувала геолого-інженерні дослідження під забудову різноманітних житлових та промислових об'єктів.

Але наука завжди приваблювала молодого фахівця, і в 1968 р. А. Я. Радзівілл вступив до очної аспірантури Інституту геологічних наук (ІГН) АН УРСР (керівник – академік В. Г. Бондарчук) і успішно її закінчив, захистивши в 1970 р. кандидатську дисертацію на тему "Тектоніка Південно-Ануйського прогину (Західна Чукотка)". Ним виділено та обґрунтовано новий тип шовної структури – Південно-Ануйський прогин Західної Чукотки з комплексом фацій від офіолітової серії до флішевої та моласової. Оскільки вона є складовою структур Чукотського золотоносного поясу, то в результаті проведених вченим досліджень набула важливого пошуково-розвідувального та економічного значення.

Працюючи спочатку молодшим, а з 1975 р. – старшим науковим співробітником відділу геотектоніки ІГН АН України, Анатолій Якович вивчав тектоніку і магматизм різних регіонів України та суміжних територій. Багаторічні дослідження завершилися виходом у світ монографії "Тектономагматичні структури неогену" (1986 р., у співавторстві з В. Я. Радзівілом і В. С. Токовенком). В ній обґрунтовувався новий напрям у науці про Землю – структурно-палеовулканологічні дослідження геологічних об'єктів. Крім того, було покладено початок дослідженням залежності еволюції вуглецевих формацій від глибинних тектономагматичних і мантийних процесів.

З 1981 р. А. Я. Радзівілл очолив відділ геології вугільних родовищ ІГН АН України, який було засновано значною мірою дякуючи ініціативі видатного вуглепетрографа М. О. Ігнатченка (його підтримали тодішній директор ІГН Є. Ф. Шнюков

та міністр геології України П. Ф. Шпак). Перед цим дослідження каустобіолітів у системі Академії наук УРСР проводилося у відділі літології, який раніше очолювали д-р геол.-мінерал. наук В. Т. Сябряй та видатний знавець геології і тектоніки Донбасу В. С. Попов.

1980–1990-ті роки були зірковим часом в історії новоствореного відділу. В цей час під керівництвом А. Я. Радзівілла там плідно працювали такі знані геологи, як д-р геол.-мінерал. наук В. Ф. Шульга, кандидати геол.-мінерал. наук А. В. Іванова, І. О. Майданович, А. А. Іщенко, О. М. Ліпнягов, А. С. Гамзєєв, С. А. Гуридов, А. В. Александрова та С. В. Коваленко, наукові співробітники Л. Б. Зайцева, Ю. А. Куделя, О. М. Сукачов, С. М. Бушак та ін.

Свої знання тектоніста А. Я. Радзівілл використав для дослідження вугленосних формацій України, насамперед Донбасу та Дніпровсько-Донецької западини. Ним розроблена методика діагностики зон стиснення і розущільнення та встановлена специфіка будови кристалічного фундаменту Дніпровсько-Донецької западини. Підсумком цього етапу робіт став захист докторської дисертації на тему "Геологічні позиції вуглецевих формацій неогену України", затвердженої ВАК у 1993 р.

Дослідником уперше встановлено низку закономірностей взаємозв'язку тектонічних і магматичних структур, обґрунтовано новий напрям у геології – залежність утворення вуглецевих формацій від глибинних тектономагматичних і мантийних процесів. Ці важливі наукові здобутки опубліковані в монографії "Углеродистые формации и тектономагматические структуры Украины" (Київ, 1995 р.). Важливе теоретичне і практичне значення мають його обґрунтування перспектив та локального прогнозування вуглецевих провінцій в Україні. Дослідження вченого з питань видобування корисних копалин і підземного будівництва сприяли вирішенню численних актуальних екологічних проблем. Він багато і плідно працював над удосконаленням шляхів оцінки та комплексного використання і безпечно-го ведення гірничих робіт у шахтах.

А. Я. Радзівілло досліджено послідовність подій осадконагромадження та тектономагматичної активізації території Волино-Подільської плити, виявлено низку закономірностей будови міденосної базальтової формації Волині та структурного контролю оруденіння.

Багаті професійні знання та життєвий досвід вчений щедро передавав своїм учням. Він підготував чимало кваліфікованих геологів, які під його керівництвом захистили кандидатські дисертації (Анатолій Гамзєєв, Сергій Гуридов, Анжела Александрова, Світлана Коваленко, Наталія Вергельська).

А. Я. Радзівілл був визнаним фахівцем у галузях вугільної геології, тектоніки і магматизму, автором понад 250 наукових публікацій в українських, російських та закордонних виданнях, останньою із яких є узагальнююча монографія "Геологія вуглегазових басейнів (провінцій) України" у співавторстві з А. В. Івановою та Л. Б. Зайцевою (Київ, 2007 р.).

Водночас Анатолій Якович був членом вченої ради ІГН, спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських і докторських дисертацій та в минулому – експертної ради ВАК України. Багато років він активно працював у редколегіях "Геологічного журналу", "Геолога України", "Тектоніки і стратиграфії", "Геології і корисних копалин Світового океану".

Свідченням науково-практичної діяльності А. Я. Радзівілла є численні авторські свідоцтва, а також три срібні медалі виставок досягнень народного господарства СРСР та України. За вагомий внесок у геологічну науку він нагороджений "Золотим нагрудним знаком" і почесним "Іменним геологічним молотком" Всеукраїнського геологічного об'єднання "Спілка геологів України", а також Почесною грамотою Президії НАН України (з нагоди 75-річчя заснування ІГН НАН України). В 2010 р. науковець став лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки.

Вчений був активним членом "Українського товариства охорони природи", роблячи багато для захисту геологічних пам'яток України.

Геологія для А. Я. Радзівілла була не лише професією, але чи не найсильнішою любов'ю у житті. І тому він активно популяризував геологічні знання і новини геологічної науки та практики через журнали і газети ("Рідна природа", "Геолог України", "Діловий вісник", "Літературна Україна", "Вечірній Київ", "Українська газета", "Краєзнавство та шкільний туризм", "Персонал" та ін.), був автором науково-популярної книги для молоді "У світі мінералів. Як зібрати геологічну колекцію" (Київ, 1980 р.), подавав численні геологічні статті до академічної "Енциклопедії сучасної України" ("ЕСУ").

Анатолій Якович залишив після себе велику сім'ю, в якій панують дух любові та взаємоповаги, переданий від батьків молодшому поколінню. Разом з дружиною він виховав трьох дітей, з яких двоє, як і їх батько, є професійними геологами.

Світла пам'ять про Анатолія Яковича Радзівілла назавжди залишиться в серцях колег та всіх тих, хто знав його.

Редколегія "Геологічного журналу"